

**PLAN DZIAŁAŃ
POTRZEBNYCH DO
WPROWADZENIA
MODELU
DWUJĘZYCZNEJ
EDUKACJI GŁUCHYCH**

(wersja do konsultacji)

Wstęp

Implementacja modelu dwujęzycznej edukacji dzieci głuchych pociąga za sobą szereg działań, których zakres jest bardzo szeroki: od działań, których celem są zmiany legislacyjne aż po działania zmierzające do zmiany świadomości określonych grup interesariuszy. Przedstawione poniżej opisy działań potrzebnych do wprowadzenia modelu edukacji dwujęzycznej zostały opracowane w odniesieniu do aktualnego stanu rzeczy w obszarze edukacji niesłyszących. Przy każdym działaniu został wskazany cel proponowanej zmiany oraz zasoby konieczne do jej przeprowadzenia. W podsumowaniu opisu został sporządzony harmonogram wprowadzania poszczególnych działań.

Wprowadzanie skutecznych zmian w obszarze edukacji nie może ograniczać się jedynie do kwestii nowych sformułowań w prawie oświatowym. Ponieważ model edukacji dwujęzycznej dzieci głuchych dotyka obszaru znajomości dwóch języków, wiele działań zorientowanych jest na naukę języka migowego jak również nowe metody nauczania języka polskiego. Skuteczność nowego modelu zależeć będzie od dalszych szczegółowych ustaleń w zakresie nie tylko tego „czego uczyć?” ale także „jak uczyć?”, „przy pomocy jakich materiałów dydaktycznych uczyć?” i wreszcie: „jak oceniać?”. Implementacja modelu edukacji dwujęzycznej dzieci głuchych wymaga także dostarczania rzetelnych informacji rodzicom nowo narodzonych dzieci głuchych. To od ich decyzji w zakresie wyboru pierwszego języka komunikacji z własnym dzieckiem zależeć będzie w dużej mierze późniejsza ścieżka edukacyjna.

Przedstawione opisy poszczególnych działań mają służyć przede wszystkim wskazaniu zakresu koniecznych zmian. Ich celem nie jest ideologiczne narzucanie określonego punktu widzenia a jedynie chęć pogłębienia dyskusji nad edukacją dzieci głuchych w Polsce. Przedstawione działania są logiczną konsekwencją modelu edukacji dwujęzycznej dzieci głuchych a ich opis jest próbą operacjonalizacji tego modelu.

CZĘŚĆ A

DZIAŁANIA WYMAGAJĄCE ZMIAN LEGISLACYJNYCH

DZIAŁANIE A1

NADANIE JĘZYKOWI MIGOWEMU STATUSU JĘZYKA, KTÓRYM
POSŁUGUJE SIĘ CZĘŚĆ OBYWATELI POLSKI

CEL WPROWADZENIA ZMIANY

Uznanie językowych praw człowieka osób głuchych posługujących się językiem migowym oraz odzwierciedlenie w polskim systemie prawnym specyficznej sytuacji językowej tej grupy osób.

STAN OBECNY

W obecnym stanie prawnym polski język migowy został zdefiniowany jako „naturalny wizualno-przestrzenny język komunikowania się osób uprawnionych” w ustawie z dnia 19 sierpnia 2011 r. o języku migowym i innych środkach komunikowania się (Dz. U. z 2011 roku, nr 209, poz. 1243), która weszła w życie z początkiem kwietnia 2012r.¹

Ustawa określa zasady:

1) korzystania przez osoby uprawnione z pomocy osoby przybranej w kontaktach z organami administracji publicznej, jednostkami systemu, podmiotami leczniczymi, jednostkami Policji,

¹ Od czerwca 2012r. obowiązują także dwa rozporządzenia odnoszące się do tej ustawy: rozporządzenie ministra pracy i polityki społecznej z dnia 1 czerwca 2012 r. w sprawie rejestru tłumaczy polskiego języka, systemu językowo-migowego i sposobu komunikowania się osób głuchoniewidomych (dz. U. z dnia 13 czerwca 2012 r.) Dz. U. 2012 poz. 652 (na podstawie art. 16 ustawy) i rozporządzenie ministra pracy i polityki społecznej z dnia 12 czerwca 2012 r. w sprawie dofinansowania kosztów szkolenia polskiego języka migowego, systemu językowo-migowego, sposobu komunikowania się osób głuchoniewidomych oraz tłumacza-przewodnika (Dz. U. z dnia 20 czerwca 2012 r.) Dz. U. 2012 poz. 687 (na podstawie art. 18 ust. 4 Ustawy)

Państwowej Straży Pożarnej i straży gminnych oraz jednostkami ochotniczymi działającymi w tych obszarach;

2) obsługi osób uprawnionych w kontaktach z organami administracji publicznej;

3) dofinansowania kosztów kształcenia osób uprawnionych, członków ich rodzin oraz innych osób mających stały lub bezpośredni kontakt z osobami uprawnionymi w zakresie polskiego języka migowego, systemu językowo-migowego i sposobów komunikowania się osób głuchoniewidomych na różnych poziomach;

4) monitorowania rozwiązań wspierających komunikowanie się i dostępu do nich.

Z rozwiązań przewidzianych w ustawie korzystać mogą osoby z trudnościami w komunikowaniu się oraz otoczenie tych osób. Szczegółowo reguluje to artykuł 2 ustawy wskazując następujące kategorie:

- **„osoby uprawnione”** czyli osoby trwale lub okresowo doświadczające trudności w komunikowaniu się - przede wszystkim osoby głuche posługujące się językiem migowym, osoby głuche lub niedosłyszące, które mają duże trudności ze zrozumieniem mowy, osoby głuchoniewidome;
- **„członkowie rodzin”** osób uprawnionych czyli rodzice, współmałżonkowie, dzieci (w tym przysposobione), rodzeństwo, zięciowie, synowie, itd.;
- osoby mające stały lub bezpośredni kontakt z osobami uprawnionymi – pracownicy organizacji zrzeszający osoby głuche, słabosłyszące i głuchoniewidome (np. Polski Związek Głuchych, Towarzystwo Pomocy Głuchoniewidomym, Towarzystwo Osób Niesłyszących TON, Podkarpackie Stowarzyszenie Głuchych, Polskie Stowarzyszenie Głuchych i Niedosłyszących, Fundacja na Rzecz Osób Głuchych i Języka Migowego, Stowarzyszenie Tłumaczy Polskiego Języka Migowego i inne organizacje tego typu), pracownicy ośrodków szkolno-wychowawczych dla osób głuchych i słabosłyszących a także sąsiedzi, bliscy znajomi, pracodawcy i współpracownicy osób uprawnionych.

Podmioty zobowiązane do stosowania ustawy zostały wymienione w artykule 6 i należą do nich:

- organy administracji publicznej czyli (zgodnie z definicją zawartą w art. 5 par. 2 pkt 3 ustawy z dnia 14.06.1960r. - Kodeks postępowania administracyjnego Dz. U. Z 2000r. Nr 98, poz. 1071, z poz. zm.) m. in. ministrów, centralne organy administracji rządowej, wojewodów, działające w ich lub we własnym imieniu inne terenowe organy administracji rządowej (zespólonej i niezespólonej), organy jednostek samorządu terytorialnego
- szpitalne oddziały ratunkowe (zgodnie z definicją jednostek systemu zawartą w art. 32 ust. 1 ustawy z dn. 8.09.2006r. o Państwowym Ratownictwie Medycznym – Dz. U. Nr 191, poz. 1410 z późn. zm.)
- podmioty lecznicze czyli (zgodnie z art. 4 ust. 1 ustawy z dnia 15.04.2011r. o działalności leczniczej – Dz.U. Nr 112, poz. 654, Nr 149, poz. 887, Br 174, poz 1039 i Nr 185, poz. 1092) przedsiębiorcy, samodzielne publiczne zakłady opieki zdrowotnej, jednostki budżetowe, w tym państwowe jednostki budżetowe tworzone i nadzorowane przez Ministra Obrony Narodowej, ministra właściwego do spraw wewnętrznych, Ministra Sprawiedliwości lub Szefa Agencji Bezpieczeństwa

Wewnętrzne, posiadające w strukturze organizacyjnej ambulatorium, ambulatorium z izbą chorych lub lekarza podstawowej opieki zdrowotnej, instytuty badawcze, fundacje i stowarzyszenia, których celem statutowym jest wykonywanie zadań w zakresie ochrony zdrowia i których statut dopuszcza prowadzenie działalności leczniczej, kościoły, kościelne osoby prawne lub związki wyznaniowe

- jednostki Policji, Państwowej Straży Pożarnej i straże gminne oraz jednostki ochotnicze działające w tych obszarach

Można postawić pytanie o to jaki status został nadany polskiemu językowi migowemu na podstawie przepisów ww. ustawy. Ustawa z jednej strony dostrzega istnienie grupy osób komunikujących się w polskim języku migowym i stanowi odpowiedź na ich potrzeby komunikacji z osobami słyszącymi ale jedynie w wąskim zakresie relacji obywatel - państwo. Prowadzi to do pewnej sprzeczności. Skoro uznaje się, że część obywateli Rzeczypospolitej Polskiej posługuje się językiem migowym to nieuzasadnione wydaje się arbitralne wyznaczanie obszarów życia społecznego, w którym użycie tego języka jest przez państwo usankcjonowane. Prowadzić to może do kilku wniosków. Po pierwsze uznaje się, że osoby posługujące się językiem migowym mają prawo do realizacji konstytucyjnie im przysługujących praw obywatelskich jedynie w wąskim, wyznaczonym ustawą zakresie. Tym samym ogranicza się swobody obywatelskie tych osób, co jest sprzeczne z Konstytucją RP. Po drugie zawężanie użycia języka do określonego wycinka życia społecznego jest działaniem znacząco obniżającym rangę tego języka. Zapisy ustawy zrównują język migowy z innymi środkami komunikacji, podczas kiedy efektywność komunikacyjna, produktywność i potencjał kulturotwórczy polskiego języka migowego są nieporównywalnie większe niż w przypadku jakiegokolwiek sztucznie wytworzonego środka komunikacji.

PROPONOWANE ZMIANY LEGISLACYJNE

1. Zmiana definicji polskiego języka migowego:

Polski język migowy to naturalny, powstały samorzutnie, język części obywateli Rzeczypospolitej Polskiej, dla których stanowi on podstawowy sposób komunikowania się, zdobywania informacji i rozwoju.

Definiując polski język migowy jako podstawowy język komunikacji dla części obywateli Rzeczypospolitej Polskiej zwraca się uwagę na to, że to właśnie dzięki temu językowi osoby nim się posługujące mogą się uczyć, komunikować i rozwijać. Ponieważ polski język migowy jest językiem naturalnym, tak jak każdy język naturalny niesie on ze sobą potencjał kulturotwórczy co wiąże się z wytwarzaniem się poczucia tożsamości z innymi osobami posługujących się tym językiem. W związku z tym osoby, dla których polski język migowy jest językiem podstawowym powinny mieć prawo, analogicznie do zapisów Art. 8 Ustawy o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym, do:

1) swobodnego posługiwania się polskim językiem migowym w życiu prywatnym i publicznie;

- 2) rozpowszechniania i wymiany informacji w polskim języku migowym;
- 3) zamieszczania w polskim języku migowym informacji o charakterze prywatnym;
- 4) nauki polskiego języka migowego lub w polskim języku migowym a także realizacji prawa do nauki historii i kultury osób głuchych.

Ponadto proponujemy wprowadzić następujące zmiany w w/w ustawie:

- 1) W miejsce dotychczasowego tytułu ustawy wprowadzić nowy tytuł: „Ustawa o języku migowym oraz środkach komunikowania się”.
- 2) W art. 3 po pkt. 8 postulujemy dodać pkt. 9 o treści następującej :
„- jednostkach systemu edukacji - należy przez to rozumieć wszystkie jednostki w których organizowanie jest wychowanie, kształcenie i opieka dla dzieci i młodzieży głuchej”,
- 3) W art. 6 po pkt. 4 postulujemy dodać pkt. 5 o treści „jednostki systemu edukacji”
- 4) Po art. 7 proponujemy dodać art. 7¹ o treści :
„§ 1. Osoba uprawniona posługująca się językiem migowym (PJM) ma prawo do edukacji w języku migowym na każdym poziomie edukacyjnym.
§ 2. Przez prawo do edukacji w języku migowym (PJM) rozumie się naukę języka migowego, naukę w języku migowym, zdawanie egzaminów w języku migowym, nadzór i opiekę nauczyciela lub nauczyciela wspomagającego posługującego się językiem migowym.
§ 3. Szczegółowe zasady organizacji kształcenia, wychowania i opieki dla dzieci i młodzieży głuchej zostaną uregulowane przez ministra właściwego ds. edukacji”
Konsekwencją proponowanych zmian będzie zmiana systemowa innych aktów prawnych regulujących edukację i wychowanie dzieci i młodzieży głuchej w Polsce, skutkująca pełnym wdrożeniem postanowień Konwencji Praw Osób Niepełnosprawnych w Polsce w zakresie prowadzenia edukacji dwujęzycznej w Polsce. Zmiany będą dotyczyły w szczególności ustawy z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty (Dz. U. z 1991 r., nr 95 poz. 425 z późn. zm.) oraz jej aktów wykonawczych.

ZASOBY NIEZBĘDNE DO WPROWADZENIA ZMIANY

W obecnej kadencji Polskiej Rady Języka Migowego podjęto prace nad zmianami w Ustawie o języku migowym i innych środkach komunikowania się. Polska Rada Języka Migowego jest organem doradczym ministra właściwego do spraw zabezpieczenia społecznego a zakres jej działań obejmuje:

1. ustalanie rekomendacji w celu prawidłowego stosowania komunikacji migowej;
2. upowszechnianie i promowanie wiedzy o języku migowym poprzez wspieranie inicjatyw promujących rozwiązania na rzecz osób uprawnionych i upowszechniających rozwiązania wspierające komunikowanie się;
3. sporządzanie opinii o funkcjonowaniu przepisów ustawy, opiniowanie projektów dokumentów rządowych w zakresie dotyczącym funkcjonowania osób uprawnionych;

4. wskazywanie propozycji rozwiązań wpływających na funkcjonowanie osób uprawnionych, w tym związanych ze stosowaniem PJM, SJM i SKOGN.

Z jednej strony zatem to właśnie Polska Rada Języka Migowego wydaje się być organem właściwym do zaproponowania zmian związanych ze zmianami w Ustawie o języku migowym i innych środkach komunikowania się a z drugiej, z uwagi na obecny zakres przedmiotowy ww. ustawy, postulowane tu zmiany wykraczają poza zakres, który leży w kompetencjach ministerstwa pracy i polityki społecznej.

Zasoby już zidentyfikowane:

- konsensus organizacji działających na rzecz osób niesłyszących co do konieczności nowelizacji Ustawy o języku migowym i innych środkach komunikowania się
- naukowo potwierdzony lingwistyczny status polskiego języka migowego: rozprawa doktorska dr Małgorzaty Czajkowskiej-Kisil pt. „Opis gramatyczny Polskiego Języka Migowego” (Wydział Polonistyki Uniwersytetu Warszawskiego), rozprawa doktorska Sylwii Łozińskiej pt. „Czasownik w polskim języku migowym. Studium semantyczno-gramatyczne (Wydział Polonistyki Uniwersytetu Warszawskiego)
- stanowisko Rzecznika Praw Obywatelskich
- ratyfikacja Konwencji ONZ o prawach osób niepełnosprawnych

Pozostałe zasoby:

- świadomość związana z polskim językiem migowym wśród posłów i posłanek oraz przedstawicieli ministerstw
- rzecznictwo w sprawie zmian w Ustawie
- kompleksowy projekt nowelizacji Ustawy wraz z oszacowaniem kosztów finansowych

DZIAŁANIE A2

WPROWADZENIE TERMINU *EDUKACJA DWUJĘZYCZNA Z JĘZYKIEM MIGOWYM* W ODNIESIENIU DO OSÓB NIESŁYSZĄCYCH DO PRZEPISÓW PRAWA OŚWIATOWEGO

CEL WPROWADZENIA ZMIANY

Rozszerzenie zakresu terminu „edukacja dwujęzyczna” o model nauczania, w którym nauczonymi językami są język polski i polski język migowy

STAN OBECNY

W obecnym stanie prawnym, zgodnie z art. 3 ust. 2b) i 2d) Ustawy z dnia 7 września 1991r. o systemie oświaty, szkoła dwujęzyczna to szkoła, w której wszystkie oddziały są dwujęzyczne, zaś oddział dwujęzyczny to: „oddział szkolny, w którym nauczanie jest prowadzone w dwóch językach: polskim oraz obcym nowożytnym będącym drugim językiem nauczania, przy czym prowadzone w dwóch językach są co najmniej dwa zajęcia edukacyjne, z wyjątkiem zajęć obejmujących język polski, część historii dotyczącą historii Polski i część geografii dotyczącą geografii Polski, w tym co najmniej jedno zajęcia edukacyjne wybrane spośród zajęć obejmujących: biologię, chemię, fizykę, część geografii odnoszącą się do geografii ogólnej, część historii odnoszącą się do historii powszechnej, matematykę lub spośród przedmiotów uzupełniających”.

PROPONOWANE ZMIANY LEGISLACYJNE

Postulujemy aby do zapisów art 2b) Ustawy z dnia 7 września 1991r. o systemie oświaty dodać następujący zapis:

„przez oddział dwujęzyczny należy także rozumieć oddział szkolny, w którym nauczanie jest prowadzone w dwóch językach: języku polskim i polskim języku migowym”

ZASOBY NIEZBĘDNE DO WPROWADZENIA ZMIANY

Zasoby zidentyfikowane:

- bibliografia dotycząca edukacji dwujęzycznej z językiem migowym
- wyniki badań nad dwujęzycznością osób głuchych

Pozostałe zasoby:

- opracowanie analizy wpływu proponowanej zmiany na inne przepisy prawa oświatowego
- oszacowanie kosztów związanych z proponowaną zmianą

DZIAŁANIE A3

WPROWADZENIE W SYSTEMIE OPIEKI ZDROWOTNEJ (LUB W SYSTEMIE EDUKACJI) USŁUG ASYSTENTA RODZINY DZIECKA GŁUCHEGO.

CEL WPROWADZENIA ZMIANY

Wsparcie rodziców/rodziny dziecka głuchego w procesie akceptacji głuchoty dziecka.

STAN OBECNY

Obecnie słyszący rodzice głuchych dzieci są obejmowani wsparciem o charakterze psychologicznym w niewystarczającym zakresie. Badania prowadzone wśród rodziców dzieci głuchych wskazują na potrzebę wsparcia psychologicznego tej grupy osób z trzech co najmniej powodów:

„1. stan psychiczny słyszących rodziców dziecka głuchego po uzyskaniu informacji o jego głuchocie (niedosłuchu),

2. rozpowszechnienie zaburzeń psychicznych w populacji dzieci i młodzieży głuchej i słabosłyszającej szacowane na ok. 2,5 razy częstsze niż w populacji dzieci i młodzieży słyszącej,

3. niesatysfakcjonującą wciąż efektywność oddziaływań rehabilitacyjnych wobec dziecka głuchego i jego rodziny – zdecydowana większość dzieci głuchych nie opanowuje wysokich kompetencji ani w języku fonicznym, ani w języku migowym danego kraju” [Kobosko 2011:9]

Dodatkowo, czynniki kulturowe i społeczne mają wpływ na niską motywację rodziców do poszukiwania pomocy psychologicznej w obrębie już istniejącego systemu opieki zdrowotnej. Jak zauważa Joanna Kobosko:

Rodzice dzieci głuchych doświadczają trudności, by zwracać się po pomoc psychologiczną. Dużą rolę odgrywa spostrzeganie przyczyny cierpienia «na zewnątrz», w dziecku, a nie w sobie. Chcą zmienić dziecko, a nie pomóc sobie w doświadczaniu rodzicielstwa dziecka głuchego. Można powiedzieć, że ujawniają «brak gotowości», «zamknięcie się», czasem silną «niechęć», by sięgnąć po pomoc psychologiczną. Mamy więc do czynienia z «barierą chroniącą przed zmianą; swoistym przed nią oporem, który można zdefiniować jako «wszelkie działania podejmowane – świadomie lub nieświadomie – przez klienta, które mają zapobiec, unieważnić lub w inny sposób nie dopuścić do postępu (zmiany)» [Kobosko 2011:11].

Pomimo dostępności pomocy psychologicznej w polskim systemie opieki zdrowotnej rodzice dzieci głuchych rzadko szukają tam pomocy dla siebie koncentrując się na zabiegach

mających na celu „uleczenie” ich dziecka. W przypadku głuchoty jednak koncentracja tylko i wyłącznie na procesach „leczenia” sprzyja odwróceniu uwagi od językowego charakteru uszkodzenia słuchu. Wysiłek włożony w proces rehabilitacji słuchu i mowy niejednokrotnie nie jest równoznaczny z rozwijaniem komunikowania się w rodzinie, w tym komunikowania językowego. A to ostatnie uznawane jest za warunek po pierwsze zdrowia psychicznego dzieci głuchych a po drugie ich dalszego rozwoju językowego. Komunikowanie się to proces, który odbywa się nieustannie między ludźmi. Proces ten służy porozumiewaniu się, wymianie i tworzeniu idei, myśli, informacji. Do sprawnego komunikowania potrzeba częstych kontaktów z językiem i jego użytkownikami tak, aby poznawać nie tylko słowa i gramatykę, ale także kontekst czyli życiowe sytuacje, w których używa się danych zwrotów językowych.

PROPONOWANA ZMIANA LEGISLACYJNA

Rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z dnia 01 lutego 2013 r. w sprawie szczegółowych zasad działania poradni psychologiczno-pedagogicznych w tym publicznych poradni specjalistycznych (Dz. U. z 2013 r. poz. 199). Postulujemy aby § 15 rozporządzenia otrzymał następujące brzmienie:

- „1. Poradnia realizuje zadania przy pomocy specjalistów: psychologów, pedagogów, logopedów i doradców zawodowych, zaś w odniesieniu do dzieci głuchych także asystentów rodziny dziecka głuchego.
2. W przypadku gdy poradnia poweźmie informację o urodzeniu się dziecka głuchego, dyrektor poradni przydziela takiej rodzinie asystenta rodziny dziecka głuchego.
3. Asystentem rodziny dziecka głuchego może być osoba :
  - posiadająca wykształcenie wyższe na kierunku pedagogika, psychologia,
  - posiadająca ukończoną szkołę terapii rodzin,
  - posiadająca znajomość języka migowego na poziomie min. B2, udokumentowaną odpowiednim zaświadczeniem lub certyfikatem,
  - posiadająca co najmniej jednoroczny staż pracy z dziećmi i dorosłymi głuchymi,
  - nie jest i nie była pozbawiona władzy rodzicielskiej oraz władza rodzicielska nie jest jej zawieszona ani ograniczona,
  - nie była skazana prawomocnym wyrokiem za umyślne przestępstwo lub umyślne przestępstwo skarbowe.
4. Asystent rodziny dziecka głuchego jest obowiązany do systematycznego podnoszenia swoich kwalifikacji w zakresie pracy z rodziną, w której są głuche dzieci, w szczególności przez udział w szkoleniach i samokształcenie.
5. Zadania poradni w zależności od potrzeb mogą być również realizowane przy pomocy innych specjalistów, w szczególności lekarzy, których udział jest niezbędny do efektywnego udzielania pomocy psychologiczno-pedagogicznej dzieciom i młodzieży, rodzicom i nauczycielom”.

ZASOBY NIEZBĘDNE DO WPROWADZENIA ZMIANY

Zasoby zidentyfikowane:

- świadomość potrzeby objęcia rodziców dzieci z niepełnosprawnością fachową opieką terapeutyczną
- szkoły kształcące w zakresie terapii rodzin

Pozostałe zasoby:

- opracowanie szczegółowych rozwiązań dotyczących pracy asystenta rodziny dziecka głuche (m. in. liczba godzin wsparcia na jedną rodzinę, liczba rodzin pod opieką jednego asystenta, zakres terytorialny pozostający pod opieką jednego asystenta)
- oszacowanie kosztów proponowanej zmiany

UWAGA

Postulat zgodny z wnioskami zebranymi podczas konsultacji prowadzonych przez Ministerstwo Edukacji Narodowej w terminie od lutego do kwietnia 2015r.. Celem konsultacji prowadzonych przez Ministerstwo Edukacji Narodowej było poznanie potrzeb, opinii i pomysłów dotyczących efektywnej edukacji uczniów niepełnosprawnych. Wniosek sformułowany podczas ww. konsultacji:

„organizowanie obowiązkowej terapii/edukacji dla rodziców dzieci niepełnosprawnych”

DZIAŁANIE A4

STWORZENIE PODSTAWY PROGRAMOWEJ DLA KSZTAŁCENIA DWUJĘZYCZNEGO DZIECI GŁUCHYCH

CEL WPROWADZENIA ZMIANY

Dopasowanie celów kształcenia do specjalnych potrzeb edukacyjnych dzieci głuchych

STAN OBECNY

W obecnym stanie prawnym dzieci niesłyszące uczące się w szkołach specjalnych obowiązuje ta sama podstawa programowa, która dotyczy wszystkich dzieci słyszących. Założeniem przyjętym w tej podstawie jest znajomość języka polskiego przez dziecko, które rozpoczyna edukację. Jednak w przypadku dzieci głuchych to założenie może okazać się nieprawdziwe.

Efektów finalnych postępowania rehabilitacyjnego w przypadku dzieci głuchych nie sposób przewidzieć na początku terapii. Logopeda, Agnieszka Pankowska, mama niesłyszącej córki, zwracając się do rodziców dzieci z wadą słuchu zauważa:

„Spotykając się w gabinecie z rodzicami dzieci z wadą słuchu, zwłaszcza tymi, którzy niedawno dowiedzieli się, że ich pociecha ma taki właśnie problem, często słyszę pytanie: «Czy nasze dziecko będzie mówić?» (...) Zdaję sobie sprawę, że chociaż tak bardzo oczekujecie Państwo odpowiedzi, to nikt, kto poważnie traktuje temat, nie udzieli jej Państwu nawet po kilku wspólnych spotkaniach” [Bliżej..., 121-122].

Celem zabiegów logopedycznych jest rozwijanie mowy werbalnej rozumianej jako akty komunikowania się z otoczeniem, nie zaś jedynie umiejętność nazywania przedmiotów, cech, czynności czy powtarzania wyrazów. Tak rozumiany rozwój mowy, ponieważ zależy od wielu czynników (m. in. stopnia ubytku słuchu, ale nie tylko), może nie nastąpić lub postępować niezwykle powoli. W takiej sytuacji dziecko, bez alternatywy w postaci języka migowego, pozbawione zostaje jakiegokolwiek narzędzia do komunikacji z otoczeniem. W takiej sytuacji podjęcie wyzwania jakim jest nauka w szkole może okazać się trudne.

Opisane w podstawie programowej zadania szkoły:

„6) wyposażenie dziecka w umiejętność czytania i pisania, w wiadomości i sprawności matematyczne potrzebne w sytuacjach życiowych i szkolnych oraz przy rozwiązywaniu problemów;

7) dbałość o to, aby dziecko mogło nabywać wiedzę i umiejętności potrzebne do rozumienia świata, w tym zagwarantowanie mu dostępu do różnych źródeł informacji i możliwości korzystania z nich”

wymagają w stosunku do dzieci głuchych sformułowania nie tylko odpowiednich treści kształcenia ale przede wszystkim stworzenia przestrzeni do rozwoju kompetencji językowych. Sformułowane wymagania szczegółowe dotyczące treści kształcenia w edukacji polonistycznej na pierwszym etapie kształcenia (edukacja wczesnoszkolna) dotyczą: korzystania z informacji, analizy i interpretacji tekstów kultury, tworzenia wypowiedzi oraz wypowiadania się w małych formach teatralnych. Żadna z tych grup umiejętności nie jest związana bezpośrednio z nauką języka, którego dziecko nie zna. A taka sytuacja dotyczy niejednokrotnie dzieci głuchych w odniesieniu do języka polskiego.

Jako jedno z najważniejszych zadań szkoły podstawowej w podstawie programowej sformułowano kształtowanie umiejętności posługiwania się językiem polskim. W przypadku dzieci głuchych równie ważnym celem kształcenia jest jednak także kształtowanie kompetencji w języku migowym jako tym, który stanowi podstawę ich komunikowania się w życiu codziennym.

Obecna podstawa programowa nie uwzględnia języka migowego jako przedmiotu nauczania.

Nauczanie języka migowego jest możliwe na podstawie rozporządzenia MEN z 29 grudnia 2014r. zmieniającego rozporządzenie w sprawie ramowych planów nauczania w szkołach publicznych. Zgodnie z tą nowelizacją §3 ust. 1 rozporządzenia MEN z dnia 7 lutego 2012 r. w sprawie ramowych planów nauczania w szkołach publicznych otrzymuje brzmienie:

§ 3. 1. Organ prowadzący szkołę, na wniosek dyrektora szkoły, może przyznać nie więcej niż 3 godziny tygodniowo dla każdego oddziału (grupy międzyoddziałowej lub grupy międzyklasowej) w danym roku szkolnym, a w przypadku szkół w zakładach poprawczych i schroniskach dla nieletnich – od 6 do 12 godzin, na:

1) okresowe lub roczne zwiększenie liczby godzin wybranych obowiązkowych zajęć edukacyjnych;

2) realizację następujących dodatkowych zajęć edukacyjnych rozwijających zainteresowania i uzdolnienia uczniów:

a) zajęć z języka obcego nowożytnego innego niż język obcy nowożytny nauczany obowiązkowo w szkole,

b) zajęć edukacyjnych, dla których nie została ustalona podstawa programowa, lecz program nauczania tych zajęć został włączony do szkolnego zestawu programów nauczania;

3) naukę języka migowego.

Należy zwrócić uwagę, że realizacja tego zapisu po pierwsze nie dotyczy z konieczności osób niesłyszących a po drugie uzależniona jest od decyzji organu prowadzącego szkołę. Nauczanie języka migowego dla osób niesłyszących nie jest zatem obowiązkiem.

PROPONOWANA ZMIANA LEGISLACYJNA

Proponowana zmiana może zostać wprowadzona stosownym rozporządzeniem Ministra Edukacji Narodowej.

ZASOBY NIEZBĘDNE DO WPROWADZENIA ZMIANY

Zasoby zidentyfikowane:

- podstawy programowe edukacji dzieci głuchych w innych krajach (np. Norwegia)
- konsensus wśród nauczycieli pracujących z dziećmi głuchymi co do kwestii konieczności dostosowania podstawy programowej do potrzeb tej grupy uczniów
- specjaliści (teoretycy i praktycy) w zakresie edukacji dzieci głuchych

Pozostałe zasoby:

- szczegółowa analiza potrzeb edukacyjnych uczniów niesłyszących
- szczegółowa analiza efektów kształcenia obecnie uzyskiwanych przez uczniów niesłyszących
- uznanie roli języka migowego w edukacji uczniów głuchych
- opracowanie projektu rozporządzenia w sprawie podstawy programowej edukacji dwujęzycznej dzieci głuchych

DZIAŁANIE A5

SPRAWDZANIE KOMPETENCJI JĘZYKOWYCH DZIECKA GŁUCHEGO W JĘZYKU POLSKIM I W JĘZYKU MIGOWYM W PROCEDURZE ORZEKANIA O POTRZEBIE KSZTAŁCENIA SPECJALNEGO.

CEL WPROWADZENIA ZMIANY

Stworzenie podstaw diagnostycznych do formułowania zaleceń dotyczących rozwoju językowego

STAN OBECNY

Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 18 września 2008 r. w sprawie orzeczeń i opinii wydawanych przez zespoły orzekające działające w publicznych poradniach psychologiczno-pedagogicznych określa, że:

2. Wnioskodawca dołącza do wniosku dokumentację uzasadniającą wniosek, w szczególności wydane przez specjalistów opinie, zaświadczenia oraz wyniki obserwacji i badań psychologicznych, pedagogicznych i lekarskich.

Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 1 lutego 2013 r. w sprawie szczegółowych zasad działania publicznych poradni psychologiczno-pedagogicznych, w tym publicznych poradni specjalistycznych określa, że opinie wydawane przez poradnie psychologiczno-pedagogiczne powinny zawierać m. in.:

„określenie indywidualnych potrzeb rozwojowych i edukacyjnych oraz możliwości psychofizycznych dziecka albo pełnoletniego ucznia oraz opis mechanizmów wyjaśniających funkcjonowanie dziecka albo pełnoletniego ucznia, w odniesieniu do problemu zgłaszanego we wniosku o wydanie opinii”

Ww. przepisy nie zabraniają specjalistom odnoszenia się do kompetencji językowych dziecka głuchego. Niemniej jednak z uwagi na językowy charakter trudności związanych z uszkodzeniem słuchu istnieje potrzeba obligatoryjnego odnoszenia się do kompetencji językowych dziecka głuchego.

PROPONOWANA ZMIANA LEGISLACYJNA

Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 1 lutego 2013 r. w sprawie szczegółowych zasad działania publicznych poradni psychologiczno-pedagogicznych, w tym publicznych poradni specjalistycznych

Proponowana zmiana dotyczy §6 pkt. 1, 6):

określenie indywidualnych potrzeb rozwojowych i edukacyjnych oraz możliwości psychofizycznych dziecka albo pełnoletniego ucznia **a w odniesieniu do uczniów słabosłyszących i niesłyszących także określenie kompetencji językowych w języku polskim i polskim języku migowym** oraz opis mechanizmów wyjaśniających funkcjonowanie dziecka albo pełnoletniego ucznia, w odniesieniu do problemu zgłaszanego we wniosku o wydanie opinii;

ZASOBY NIEZBĘDNE DO WPROWADZENIA ZMIANY

Zasoby zidentyfikowane:

- opis gramatyczny polskiego języka migowego
- testy sprawdzające kompetencje w innych językach migowych (np.....)
- specjaliści zajmujący się lingwistyką migową

Pozostałe zasoby:

- opracowanie szczegółowych rozwiązań legislacyjnych dotyczących proponowanej zmiany
- opracowanie procedury sprawdzania kompetencji językowych w odniesieniu do języka polskiego i polskiego języka migowego
- oszacowanie kosztów związanych z proponowaną zmianą w podziale na koszty przygotowania, koszty implementacji i koszty funkcjonowania

UWAGI

Postulat zgodny z wnioskami zebranymi podczas konsultacji prowadzonych przez Ministerstwo Edukacji Narodowej w terminie od lutego do kwietnia 2015r.. Celem konsultacji prowadzonych przez Ministerstwo Edukacji Narodowej było poznanie potrzeb, opinii i pomysłów dotyczących efektywnej edukacji uczniów niepełnosprawnych. Wniosek sformułowany podczas ww. konsultacji:

„nowy model diagnozowania oparty o wskazanie umiejętności, nie tylko braków, np. w przypadku dzieci głuchych badać to co się umie - nie kompetencje w języku polskim, ale w języku migowym”

CZĘŚĆ B

DZIAŁANIA NIEWYMAGAJĄCE ZMIAN LEGISLACYJNYCH

DZIAŁANIE B1

REALIZACJA STAŁYCH PROGRAMÓW PROFILAKTYKI ZDROWIA PSYCHICZNEGO RODZINY DZIECKA GŁUCHEGO.

CEL WPROWADZENIA ZMIANY

Zapobieganie negatywnym skutkom głuchoty w obszarze zdrowia psychicznego

STAN OBECNY

Szacuje się, że: „rozpowszechnienie zaburzeń psychicznych w populacji dzieci i młodzieży głuchej i słabosłyszącej szacowane na ok. 2,5 razy częstsze niż w populacji dzieci i młodzieży słyszącej” [Kobosko 2011:9].

Dodatkowo należy zwrócić uwagę, że: „takie czynniki, jak stopień ubytku słuchu, typ urządzenia wzmacniającego słyszenie: implant ślimakowy vs. konwencjonalny aparat słuchowy, płeć, wiek i status socjoekonomiczny dzieci nie są związane z nasileniem symptomów depresji relacjonowanych przez badane dzieci” [Kobosko 2012:57].

Tym co ma bezpośredni wpływ na zdrowie psychiczne głuchych i słabosłyszących dzieci jest ich rozwój językowy: „Reasumując można powiedzieć, że w sytuacji, gdy dzieci głuche osiągną kompetencje językowe w języku fonicznym lub migowym porównywalne do – odpowiednio – populacji dzieci słyszących mających rodziców słyszących, lub dzieci głuchych rodziców Głuchych, wówczas możemy się spodziewać porównywalnych z tymi populacjami wskaźników zaburzeń psychicznych” [Kobosko 2012: 58]

W Narodowym Programie Ochrony Zdrowia Psychicznego, którego realizacja obejmowała lata 2011-2015 kwestia zdrowia psychicznego osób głuchych nie została wyodrębniona. W tym przypadku właściwa profilaktyka zdrowia psychicznego obejmuje dążenie do rozwoju języka m. in. poprzez wprowadzenie modelu edukacji dwujęzycznej ze szczególnym uwzględnieniem wczesnego etapu rozwoju dziecka.

ZASOBY NIEZBĘDNE DO WPROWADZENIA ZMIANY

Zasoby zidentyfikowane:

- wyniki badań dotyczących czynników mających negatywny wpływ na zdrowie psychiczne osób niesłyszących
- rola komunikacji z dzieckiem głuchym w profilaktyce zdrowia psychicznego osób głuchych

Pozostałe zasoby:

- zwrócenie uwagi środowiska lekarzy psychiatrów na kwestię związku komunikacji w języku migowym i zdrowia psychicznego osób głuchych
- opracowanie modyfikacji Narodowego Programu Zdrowia Psychicznego w odniesieniu do osób głuchych (np. tu do wykorzystania rola asystenta rodziny dziecka głuchego)

DZIAŁANIE B2

UTWORZENIE SIECI WSPARCIA I WSPÓŁPRACY ORAZ REALIZACJA PROGRAMÓW ZWIĘKSZAJĄCYCH KWALIFIKACJE ORAZ PROGRAMÓW WYMIANY DOŚWIADCZEŃ DLA PORADNI PSYCHOLOGICZNO-PEDAGOGICZNYCH W ZAKRESIE DZIAŁAŃ DLA OSÓB GŁUCHYCH I ICH RODZIN.

CEL WPROWADZENIA ZMIANY

Wsparcie poradni psychologiczno-pedagogicznych w zakresie wiedzy na temat dzieci głuchych i ich rodzin.

STAN OBECNY

Na podstawie rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z dnia 18 września 2008 r. w sprawie orzeczeń i opinii wydawanych przez zespoły orzekające działające w publicznych poradniach psychologiczno-pedagogicznych (§2 ust. 2 i §3 ust. 5) kuratorzy oświaty wskazują określone poradnie psychologiczno-pedagogiczne działające na terenie ich województwa do wydawania orzeczeń oraz opinii m. in. dla dzieci niesłyszących i słabosłyszących przez zespoły orzekające działające w tych poradniach. Wskazania takie poradnie mogą otrzymać jeśli spełniają określone wymagania dotyczące m. in. kierunkowego wykształcenia kadry pedagogicznej czy posiadania odpowiednich narzędzi diagnostycznych. W efekcie potencjalny kontakt z dziećmi niesłyszącymi ma wiele poradni na terenie kraju. W praktyce w jednej poradni pracuje na ogół jeden specjalista posiadający stosowne wykształcenie do pracy z dziećmi niesłyszącymi i słabosłyszącymi. Pozytywnym aspektem takiego rozwiązania jest zwiększenie dostępu do usług świadczonych przez poradnie także dla tych rodziców i dzieci, którzy mieszkają w oddaleniu do miast wojewódzkich. Z drugiej strony, ponieważ w pracy z osobami niesłyszącymi szczególne znaczenie odgrywa praktyka i doświadczenie, pracownicy poradni zgłaszają potrzebę wymiany informacji i doświadczeń a także zwiększania wiedzy w obszarze związanym z ich specjalizacją.

ZASOBY NIEZBĘDNE DO WPROWADZENIA ZMIANY

Zasoby zidentyfikowane:

- potrzeba wymiany doświadczeń wśród pracowników poradni psychologiczno-pedagogicznych pracujących z dziećmi głuchymi

Pozostałe zasoby:

- zidentyfikowanie instytucji odpowiedzialnej za organizację procesu sieciowania i wymiany doświadczeń
- opracowanie szczegółowych programów spotkań sieciujących

DZIAŁANIE B3

OPRACOWANIE PROGRAMU KURSÓW POŚWIĘCONYCH ANTROPOLOGICZNYM ASPEKTOM GŁUCHOTY DLA NAUCZYCIELI I INNYCH SPECJALISTÓW PRACUJĄCYCH Z DZIEĆMI GŁUCHYMI

CEL WPROWADZENIA ZMIANY

Zwiększenie wiedzy nauczycieli i innych specjalistów pracujących z dziećmi głuchymi na temat społecznych skutków głuchoty a także kolektywnego wymiaru głuchoty.

STAN OBECNY

W programie realizowanych na Uniwersytecie Warszawskim Podyplomowego Studium Języka Migowego znajdują się następujące przedmioty: Wiedza o języku (6 pkt ECTS), Nauczanie języka polskiego jako obcego (6 pkt ECTS), Psycholingwistyka rozwojowa (2 pkt ECTS), Opis gramatyczny i leksykalny PJM (10 pkt ECTS), Dydaktyka PJM (6 pkt ECTS), Warsztat tłumacza PJM (10 pkt ECTS), Historia i kultura Głuchych (2 pkt ECTS), Badania nad językami migowymi na świecie (4 pkt ECTS), Pomoce audiowizualne – przygotowanie i wykorzystanie (2 pkt ECTS), PJM – lektorat uzupełniający (10 pkt ECTS). Studia te mają charakter językoznawczy i oferują dwie specjalizacje: translatorską i lektorską. Jednak w procesie edukacji dzieci niesłyszących istotną rolę odgrywa także wiedza z zakresu antropologii/socjologii, która pozwala zrozumieć przebieg procesów społecznych jakie tworzą się gdy spotykają się ze sobą różne grupy np. słyszący i niesłyszący.

Przykładowy program kursu:

Blok tematyczny	Treści kształcenia
Język a kultura	Antropologiczne teorie związków między językiem a kulturą: relatywizm językowy (hipoteza Sapira-Whorfa) antropologiczna koncepcja języka B. Malinowskiego antropologia kognitywna: logika myślenia, analiza semantyczna, wartości
Tożsamość	Koncepcja tożsamości osób głuchych (N.S.Glickman, I. Leigh)

Historia	Historia edukacji osób głuchych (nauczanie indywidualne, szkolnictwo, metody, polityka edukacyjna) Historia ruchu sportowego osób głuchych Historia organizacji krajowych i międzynarodowych działających na rzecz osób głuchych Sylwetki sławnych osób głuchych
Sztuka	Koncepcja <i>deaf art</i> – historia ruchu de'VIA Poezja migowa, storytelling Film (głusi bohaterowie filmów, głusi twórcy)
Nauka	<i>Deaf studies</i> – podstawowe pojęcia (deafhood, deaf gain, świat głuchy, deaf space) Główne debaty w obrębie <i>deaf studies</i> (debata dotycząca kultury głuchych, debata dotycząca kwestii implantowania, debata dotycząca edukacji dwujęzycznej) Sylwetki głuchych naukowców
Technika	Wpływ rozwoju technologii telekomunikacyjnych na życie osób głuchych

ZASOBY NIEZBĘDNE DO WPROWADZENIA ZMIANY:

Zasoby już zidentyfikowane:

- wiedza antropologiczna dotycząca związków języka i kultury
- teorie dotyczące kształtowania się tożsamości
- publikacje z zakresu *deaf studies*

Pozostałe zasoby:

- wprowadzenie programu szkoleń do oferty ośrodków kształcenia nauczycieli
- opracowanie materiałów szkoleniowych w języku polskim

DZIAŁANIE B4

OPRACOWANIE STANDARDÓW WIEDZY I UMIEJĘTNOŚCI DLA NAUCZYCIELI PRACUJĄCYCH Z DZIEĆMI NIESŁYSZĄCYMI

CEL WPROWADZENIA ZMIANY

Wsparcie procesu kształcenia i ewaluacji pracy nauczycieli dzieci niesłyszących.

STAN OBECNY

W Polsce nie obowiązuje jednolity program studiów z zakresu surdopedagogiki. Wiodącymi ośrodkami prowadzącymi kształcenie w tym zakresie są m. in: Akademia Pedagogiki Specjalnej im. Marii Grzegorzewskiej w Warszawie, Uniwersytet Pedagogiczny im. KEN w Krakowie czy Wyższa Szkoła Pedagogiczna w Łodzi. Programy kierunku surdopedagogika obejmują na ogół: pedagogikę specjalną, surdologopedię, audiologię, metody wychowania słuchowego lub inny blok związany z wczesną rewalidacją, elementy komunikacji niewerbalnej.

Przykład standardów wiedzy i umiejętności opracowanych przez działającą w USA Radę ds. Dzieci ze Specjalnymi Potrzebami oraz Radę ds. Edukacji Głuchych (Easterbrooks 2008):

Obszar	Wiedza	Umiejętności
1. Podstawowe założenia	dane na temat częstotliwości i zakresu występowania osób z uszkodzonym słuchem socjokulturowe, historyczne, polityczne uwarunkowania mające wpływ na edukację głuchych etiologie uszkodzenia słuchu, które mogą skutkować dodatkowymi trudnościami w uczeniu się	wyjaśnić historyczne i naukowe podstawy na których ufundowana jest praktyka edukacyjna rozwijać i wzbogacać kompetencje kulturowe mające związek ze społecznością głuchych
2. Rozwój i charakterystyka uczniów	poznawczy i językowy rozwój osób z uszkodzonym słuchem wpływ związków między początkiem utraty słuchu, okresem w jakim zdiagnozowano ubytek słuchu	

	i zaopatrzeniem w usługi na rozwój osób niesłyszących	
3. Indywidualne różnice w uczeniu się	wpływ doświadczeń i miejsca edukacji na wszystkie obszary rozwoju wpływ tożsamości kulturowej i językowej na wszystkie obszary rozwoju	
4. Strategie nauczania	wizualne narzędzia i organizatory, które wspierają rozwój umiejętności opanowania i utrzymania wiedzy przez niesłyszących uczniów	rozwój biegłości w języku używanym do nauczania osób głuchych dostarczać aktywności, które wspierają ogólną umiejętność czytania i pisania oraz oraz umiejętność czytania i pisania tekstów w obrębie różnych dziedzin wiedzy (np. historia, nauki społeczne czy matematyka) poprzez nauczanie w języku mówionym lub /i języku migowym danej społeczności osób głuchych wykorzystywać strategie nauczania języka pierwszego i drugiego do nauczania osób niesłyszących zapewnić równowagę między różnymi formami nauczania (bezpośrednim wykładaniem wiedzy, pracą w małych grupach gdzie nauczyciel udziela wskazówek, uczeniem się od rówieśników, samodzielną pracą ucznia)
5. Otoczenie procesu uczenia się/interakcje społeczne	wpływ komunikacji w rodzinie i kultury rodziny na wszystkie obszary rozwoju	zapewnić stałą możliwość kontaktów między niesłyszącymi uczniami a ich niesłyszącymi rówieśnikami i głuchymi osobami dorosłymi, które mogą występować w roli modelowej

		<p>zapewnić dostęp do przypadkowych/okolicznościowych doświadczeń językowych</p> <p>przygotować osoby niesłyszące do korzystania z tłumaczy</p> <p>posługiwać się technologią wspierającą osoby niesłyszącej</p> <p>zaprojektować przestrzeń klasy szkolnej tak aby zmaksymalizować szanse wizualnego i/lub słuchowego uczenia się i odpowiadać na potrzeby rozwojowe i te, związane z uczeniem się</p>
6. Język	<p>elementy składające się na komunikację werbalną i pozawerbalną</p> <p>znaczenie wczesnej interwencji dla rozwoju językowego</p> <p>wpływ zmysłowych danych wejściowych na rozwój języka i uczenie się</p> <p>mówione i wizualne sposoby komunikacji</p> <p>współczesne teorie na temat rozwoju języków mówionych i języków migowych</p>	<p>wykorzystywać strategie wspierające rozwój poznawczy i komunikacyjny</p> <p>stosować strategie służące stymulowaniu resztek słuchowych</p> <p>wspierać samodzielną komunikację we wszystkich kontekstach</p> <p>komunikować się biegle w języku mówionym albo migany danej społeczności osób głuchych</p> <p>stosować strategie wspierające rozwój języka mówionego u uczniów, którzy komunikują się oralnie i biegłość w języku migowym u uczniów, którzy migają</p>
7. planowanie nauczania	<p>wiedza na temat programów/usług przeznaczonych dla osób niesłyszących</p>	<p>używać wyspecjalizowanych technologii, źródeł wiedzy i strategii nauczania przeznaczonych dla uczniów niesłyszących</p> <p>zaplanować i wdrożyć proces</p>

		<p>przejścia ze szkoła-szkoła lub szkoła-praca</p> <p>włączyć nauczanie języka w obręb nauczania innych przedmiotów</p> <p>rozwijać pozytywne doświadczenia związane z włączaniem do społeczeństwa słyszących</p>
8. ocenianie	<p>specjalistyczna terminologia związana z oceną osób niesłyszących</p>	<p>posługiwać się narzędziami służącymi ocenie preferowanych przez ucznia sposobów i języka komunikacji</p> <p>rozwijać wyspecjalizowane procedury oceniania które umożliwiają alternatywne formy ekspresji</p> <p>kolekcjonować i analizować przykłady komunikacji mówionej, migowej i pisanej</p>
9. Praktyka profesjonalna i etyczna	<p>role i obowiązki nauczycieli i personelu wspierającego w praktyce edukacyjnej osób niesłyszących</p> <p>źródła profesjonalne związane z obszarem nauczania głuchych</p> <p>wiedza i organizacja profesjonalna w obszarze edukacji niesłyszących</p>	<p>zwiększać biegłość i stale dbać o wysoki poziom kompetencji w języku, w którym prowadzone jest nauczanie</p>
10. współpraca	<p>usługi, organizacje, sieci które wspierają osoby niesłyszące</p>	<p>zapewnić rodzinom wsparcie w dokonywaniu świadomych wyborów sposobów komunikacji, filozofii i opcji edukacyjnych</p>

ZASOBY POTRZEBNE DO WPROWADZENIA ZMIANY

Zasoby już zidentyfikowane:

- doświadczenia w prowadzeniu studiów surdopedagogicznych w Polsce
- doświadczenie i wiedza nauczycieli pracujących z dziećmi głuchymi na temat zakresu kompetencji niezbędnych w ich pracy

Pozostałe zasoby:

- ocena jakości pracy nauczycieli dzieci niesłyszących

UWAGA

Postulat zgodny z wnioskami zebranymi podczas konsultacji prowadzonych przez Ministerstwo Edukacji Narodowej w terminie od lutego do kwietnia 2015r. Celem konsultacji prowadzonych przez Ministerstwo Edukacji Narodowej było poznanie potrzeb, opinii i pomysłów dotyczących efektywnej edukacji uczniów niepełnosprawnych. Wniosek sformułowany podczas ww. konsultacji:

„w przypadku dzieci głuchych – nauczyciele powinni być zobowiązani do znajomości polskiego języka migowego oraz surdopedagogiki”

DZIAŁANIE B5

OPRACOWANIE PODRĘCZNIKA DO NAUKI CZYTANIA DLA DZIECI GŁUCHYCH OPARTEGO O ICH DOŚWIADCZENIA JAKO DZIECKA GŁUCHEGO

CEL WPROWADZENIA ZMIANY

Wsparcie procesu nauczania języka polskiego dzieci głuchych.

STAN OBECNY

Ministerstwo Edukacji Narodowej zleciło adaptację nowo-opracowanego podręcznika „Nasz elementarz” dla uczniów mających trudności w uczeniu się i/lub komunikowaniu się niesłyszących i słabosłyszących. Jak można przeczytać na stronach internetowych MEN adaptacja składa się z podręcznika oryginalnego, „w którym dokonano niezbędnych modyfikacji tekstów i ilustracji z uwzględnieniem potrzeb komunikacyjnych i edukacyjnych uczniów niepełnosprawnych. Treści podręcznika w książce zostały wzbogacone o piktogramy systemu PCS (Picture Communication Symbols). Ponadto dodane zostały karty komunikacyjne oraz słowniczek wszystkich wykorzystanych symboli. Na potrzeby docelowej grupy uczniów zmieniono treść poleceń oraz wygląd niektórych ilustracji. Nie ingerowano w zawartość merytoryczną, modyfikacje mają jedynie pomóc uczniom w odbiorze przedstawionych treści” oraz „multimedialnej wersji zawierającej nagrania w polskim języku migowym (PJM) – wykonanej w postaci plików video zapisanych na płycie DVD, jak również udostępnionych do pobrania ze strony internetowej w formatach video odtwarzanych na komputerach, tabletach i smartfonach”.

Ogólne zasady tworzenia i adaptowania materiałów dydaktycznych do edukacji wczesnoszkolnej osób głuchych i niedosłyszących

Założenia ogólne:

- W tworzeniu i adaptowaniu materiałów dydaktycznych dla dzieci głuchych i niedosłyszących należy optymalnie wykorzystywać kanał wizualny jako ten, którego dzieci używają w sposób nieograniczony i który w pełni umożliwia im poznawanie świata i komunikowanie się (Ż. Bartoszek, M. Sak, B. Ziarkowska-Kubiak).
- Przez adaptację materiałów dydaktycznych dla dzieci głuchych i niedosłyszących rozumie się dobór tekstów, zadań, ćwiczeń oraz metod nauczania tak, by osiągnąć cele założone w podstawie programowej z uwzględnieniem percepcyjnych możliwości dziecka głuchego.
- Dziecko podejmuje naukę ze znajomością języka pierwszego, w którym posiada pełne kompetencje komunikacyjne odpowiadające kategorii wiekowej. Gdy dziecko nie spełnia powyższego warunku, nie jest gotowe do edukacji wczesnoszkolnej i

potrzebuje jednorocznego lub dwuletniego okresu zanurzenia językowego, by móc przystąpić do edukacji w tym języku i realizacji treści wyznaczonych podstawą programową (J. Kowal, B. Ziarkowska-Kubiak).

- Jeżeli językiem pierwszym jest język polski (foniczny), adaptacji powinny podlegać warunki nauki poprzez indywidualne dostosowania odpowiadające potrzebom danego dziecka:
  1. usytuowanie dziecka w możliwie najbliższej odległości od nauczyciela i tak, by nie stał on pod światło,
  2. wyposażenie nauczyciela w nadajnik FM w celu poprawienia warunków odsłuchowych,
  3. pomoc nauczyciela wspierającego biegłe postępującego się Polskim Językiem Migowym, który będzie dziecku powtarzał komunikaty, polecenia w miarę potrzeb dziecka, zachowywał kontrolę nad poziomem orientacji dziecka w sytuacjach szkolnych,
- Podejmując naukę na etapie wczesnoszkolnym dziecko nadal znajduje się w okresie akwizycji (do około 12 r. ż.) i powinno być zanurzane w język (każdy) w jego nieograniczonej tekstowo, stylistycznie, leksykalnie, gramatycznie formie. Oznacza to, że zakładając cele językowe dla dzieci niesłyszących, dla których językiem pierwszym jest Polski Język Migowy, wszystkie treści powinny być przedstawiane (i w podręcznikach i przez nauczyciela) w Polskim Języku Migowym i wizualizowane poprzez notacje w języku polskim (J. Kowal).
- Punktem wyjścia w edukacji wczesnoszkolnej powinna być ocena stopnia kompetencji językowej i komunikacyjnej dziecka i na jej podstawie skierowanie dziecka programowy tryb nauki lub na dodatkowe zajęcia wyrównujące.

Zasady adaptacji materiałów dydaktycznych

- Niezbędna, poza formą książkową, podręcznika, jest jego wersja w postaci multibook'a, aby możliwe było przedstawienie treści lekcji w Polskim Języku Migowym. Multimedialna wersja podręcznika pozwoli na systematyczną pracę dzieciom nieobecny w szkole np. z powodu choroby.
- Instrukcje do zadań muszą być formułowane dosłownie i jednokładnie w językach – języku polskim i Polskim Języku Migowym – szczególnie instrukcje, które spełniają podstawową funkcję języka (funkcję działania).
- Wprowadzane w języku polskim pojęcia wymagają wyjaśnienia, poprzez odwołanie się do innych, znanych dziecku pojęć i doświadczeń. Wprowadzenie nowych pojęć powinno obejmować jak najpełniejszy zakres pojęciowy (dostosowany do możliwości percepcyjnych dziecka), żeby dziecko dobrze zrozumiało nowe pojęcie i umiało odróżnić je od innych. Np. jabłkiem jest jabłko duże, małe, zielone, czerwone, całe i w kawałkach, na straganie, w dłoni, w słoiku i na ilustracji, słodkie, kwaśne, zgniłe itp. – tutaj ukazujemy zakres pojęcia (B. Ziarkowska-Kubiak).
- Wprowadzanie nowych wyrazów/nowego słownictwa musi być uzupełnione wskazaniem kontekstów jego występowania, przez co jest ono łatwiej zapamiętywane. Np. Jak masz na imię? Masz ładne imię. Tutaj napisz imię i nazwisko. Moja mama ma na imię Anna. – tutaj ukazujemy kontekst występowania wyrazu.

- Prezentowane zagadnienia powinny odsyłać do najbliższej rzeczywistości dziecka głuchego czy niedosłyszącego np. obejmować przykłady z życia osób głuchych (w tym sławnych osób głuchych jak np. Helena Keller czy Marlee Matlin). Mogą to być również zachowania postaci z filmów czy seriali, w których bohaterami są osoby głuche (np. serial „Switched at Birth”).
- Stosowane w podręczniku ilustracje, jeśli służą zobrazowaniu pojęć, desygnatów, powinny jednoznacznie wskazywać na przedmiot, którego dotyczy pytanie czy polecenie. Aspekt estetyczny/ artystyczny nie może pozbawiać ilustracji sensu, nie może tego sensu gmatwać, zaciemniać.
- Wprowadzanie czasowników powinno odbywać się przez prezentowanie (wyświetlanie) animacji służących obserwacji ruchu, zmian położenia poszczególnych elementów w przestrzeni. Dzięki temu dziecko będzie potrafiło rozróżniać i nazywać precyzyjnie w języku polskim poszczególne czynności i stany.
- Wszystkie treści językowe zastosowane w podręczniku powinny być zobrazowane w postaci tekstów Polskiego Języka Migowego, które pomagałyby w zrozumieniu tekstu w języku polskim.
- Zadania i polecenia powinny nakazywać wykonanie jednej czynności – specyfika głuchoty i języka migowego narzuca myślenie chronologiczne, nie symultaniczne; czynności są wykonywane jedna po drugiej, a nie kilka jednocześnie. Dlatego też należy unikać zadań zawierających czynności ukryte, np. Etap pierwszy: Zakreśl wyrazy. Wpisz te wyrazy do zeszytu. Etap drugi: Zakreśl wyrazy. Wpisz zakreślone wyrazy do zeszytu. Należy pokazać graficznie (poprzez animację) przekształcenie tych dwóch poleceń w jedno. W drugim zdaniu imiestów „zakreślone” oznacza czynność wcześniejszą (już wykonaną) wobec czynności wyrażonej poleceniem „wpisz” (ta czynność dopiero nastąpi).
- Zadania mające na celu doskonalenie umiejętności czytania ze zrozumieniem należy tak formułować, aby sprawdzały rozumienie całego tekstu i jego interpretację, a nie rozumienie każdego słowa (B. Ziarkowska-Kubiak).
- W doborze proponowanych tekstów należy przyjąć zasadę uczenia przede wszystkim potocznej odmiany polszczyzny, na tekstach autentycznych, z przewagą dialogów, zgodnie z zasadą prymatu języka mówionego. (B. Ziarkowska-Kubiak).
- Omawianie zagadnień gramatycznych powinno odbywać się przy okazji tłumaczenia tekstu, a nie osobno. Zjawiska gramatyczne języka polskiego należy tłumaczyć kontrastywnie w stosunku do gramatyki Polskiego Języka Migowego. Wymaga to znajomości gramatyki Polskiego Języka Migowego. (B. Ziarkowska-Kubiak).
- Nauczanie gramatyki języka polskiego należy rozpocząć od uczenia kwestii bezwyjątkowych np. fleksji regularnej, stopniowania prostego, czasu przyszłego złożonego (B. Ziarkowska-Kubiak).
- Należy używać do prezentacji nowego słownictwa przykładowych zdań prostych, przejrzystych pod względem gramatycznym zawierających wprowadzany wyraz jako jedyną trudność (B. Ziarkowska-Kubiak).

- Nowy wyraz musi się pojawiać 1:20. Podręczniki nauczania niesłyszących języka polskiego powinny zawierać odpowiedni zasób słownictwa, wynikający z badań nad frekwencyjnością wyrazów polskich, oparty o słownik minimum języka polskiego. Należy także zwrócić uwagę na odpowiednią gęstość słownictwa podręcznika, dostosowaną do stopnia zaawansowania językowego uczniów (dla uczniów początkujących wskaźnik wynosi 1:20, czyli nowe słowo powinno powtórzyć się przynajmniej 20 razy w nowej lekcji (B. Ziarkowska-Kubiak).
- Należy korzystać z glottodydaktycznych metod nauczania, stosowanych w nauczaniu obcokrajowców języka polskiego (J. Kowal, B. Ziarkowska-Kubiak).
- Pisanie samodzielne powinno być poprzedzone prezentacją reguł, wzorca i obejmować zdania, które początkowo będą się opierały na podobnym schemacie. Stopniowo należy pozwalać uczniom na pisanie tekstów samodzielnych, które pozwolą oszacować stopień opanowania zagadnień językowych.
- Metateksty (polecenia, zadania, pytania np. oceń, nazwij, wypisz, zaznacz) powinny być wprowadzane stopniowo i wytrwale tłumaczone na Polski Język Migowy.

ZASOBY POTRZEBNE DO WPROWADZENIA ZMIANY

Zasoby zidentyfikowane:

- doświadczenie zespołu z Uniwersytetu Warszawskiego adaptującego podręczniki
- doświadczenie nauczycieli pracujących z dziećmi głuchymi dotyczące potrzeb w zakresie materiałów dydaktycznych potrzebnych głuchym uczniom

Pozostałe zasoby:

- zidentyfikowanie instytucji odpowiedzialnej za opracowanie podręcznika
- stworzenie zespołu specjalistów ds. opracowania podręcznika do nauki czytania dla dzieci głuchych

DZIAŁANIE B6

STWORZENIE INFORMATORÓW DLA RODZICÓW WYJAŚNIAJĄCYCH ISTOTĘ WYCHOWANIA DWUJĘZYCZNEGO DZIECKA GŁUCHEGO

CEL WPROWADZENIA ZMIANY

Pokazanie różnic między podejściem oralnym i manualnym w wychowaniu językowym dzieci niesłyszących

STAN OBECNY

W rehabilitacji dzieci z uszkodzonym słuchem stosuje się rozmaite metody wychowania słuchowego. Jedne z nich zakładają, że rozwój mowy u dziecka głuchego przebiega tak samo jak u dziecka słyszącego ale jest bardziej rozciągnięty w czasie. Metoda macierzyńska Van Udena, metoda całościowa S. Schmid-Giovannini, metoda Y. Csanyi to metody jednozmysłowe, słuchowe. W tych metodach nacisk położony jest na percepcję słuchową. Grażyna Gunia formułuje najważniejsze zalecenia tego podejścia w ujęciu S. Schmid-Giovannini:

„1. Melodyjne mówienie, początkowo bezpośrednio do ucha dziecka, a następnie blisko jego aparatu słuchowego, to istotny element metody słuchowej. Niemowlę nie jest nigdy przeciążone ćwiczeniami w mówieniu, w których rodzice, terapeuci przejmują rolę nadawcy i odbiorcy.

2. Codzienne korzystanie z aparatu słuchowego to z jednej strony, akceptacja protezy jako ciała obcego, a z drugiej strony nieodzowna pomoc w praktycznym wykorzystaniu resztek słuchowych i wprowadzeniu dziecka w świat dźwięków.

3. Podchodząc do dziecka należy zawsze najpierw mówić do niego, a następnie poczekać aby spojrzało na logopedę, rodzica (usłyszało a nie zobaczyło). W ten sposób kształtowane jest zainteresowanie dźwiękami mowy oraz inicjatywa nawiązywania kontaktów z otoczeniem, a stymulacja wykorzystywania resztek słuchowych mobilizuje do kontaktów interpersonalnych z woli dziecka.

4. W pracy z dzieckiem należy wykorzystywać naturalne okresy kształtowania się mowy słyszących rówieśników. Początkowo należy uczyć dzieci reagować na warstwę suprasegmentalną wypowiedzi, czyli na akcent, melodię, rytm. Umiejętność całościowego różnicowania wypowiedzi w połączeniu w połączeniu z sytuacją i melodyka tekstu ułatwia dziecku percepcję mowy i jej rozumienie. W czasie zabaw i codziennych czynności stwarzane są więc dziecku sytuacje, które sprzyjają całościowemu naśladowaniu wypowiedzi i dialogowi z rodzicami, nauczycielami. Sytuacje te muszą się wiązać z przeżyciami i zainteresowaniami dziecka, uwzględniać ich indywidualne możliwości, a tym samym nie mogą być prowadzone w sposób schematyczny” [Gunia 2006: 185-186].

Istotą metody audytywno-werbalnej jest rozwój mowy dźwiękowej. Zasadami stosowanymi w tym podejściu są:

- „1. Promowanie wczesnego wykrywania uszkodzeń słuchu u noworodków, niemowląt i małych dzieci poprzez jak najszybsze kierowanie ich na badania audiologiczne i do terapii Metodą Audytywno-Werbalną (AVT).
2. Zalecanie natychmiastowej oceny i zastosowania odpowiedniej, najnowocześniejszej technologii wspomagającej słyszenie, aby uzyskiwać maksymalne korzyści ze stymulacji słuchowej.
3. Doradzanie rodzicom i ich szkolenie w tym, by pomagali swoim dzieciom posługiwać się słuchem jako głównym (najważniejszym, wiodącym) zmysłem przy rozwijaniu języka mówionego, bez wykorzystywania języka migowego i odczytywania mowy z ust.
4. Doradzanie rodzicom i ich szkolenie w tym, by stawali się głównymi przewodnikami (organizatorami) rozwoju słuchania i języka mówionego swoich dzieci poprzez aktywny, stały i konsekwentny udział w zindywidualizowanej terapii Metodą Audytywno-Werbalną.
5. Doradzanie rodzicom i ich szkolenie w tym, by tworzyli środowisko, które będzie wspierało nabywanie języka mówionego w ramach codziennej aktywności dziecka.
6. Doradzanie rodzicom i ich szkolenie w tym, by pomagali swoim dzieciom łączyć słuchanie i język mówiony we wszystkich aspektach życia.
7. Doradzanie rodzicom i ich szkolenie w tym, by wykorzystywali naturalne wzorce rozwojowe w obszarze: słuchania, mowy, języka, umiejętności poznawczych i komunikacji.
8. Doradzanie rodzicom i ich szkolenie w tym, by pomagali swoim dzieciom w samokontroli języka mówionego poprzez słuchanie.
9. Organizowanie systematycznej oceny diagnostycznej w celu rozwijania indywidualnych planów terapii Metodą Audytywno-Werbalną, by monitorować postępy oraz, doskonalić efektywność tych planów dla dziecka i rodziny.

10. Promowanie od wczesnego dzieciństwa nauki w szkołach powszechnych ze słyszącymi rówieśnikami i z odpowiednim wsparciem ze strony właściwych instytucji (osób)” [.....].

W innych podejściach zwraca się uwagę na stymulację poza słuchową i wspomaganie zmysłami wzroku czy dotyku. W metodzie werbo-tonalnej do nauki mowy wykorzystuje się ruch ciała – poszczególnym ruchom towarzyszy wypowiedanie określonych głosek, sylab.

Koncepcja komunikacji totalnej wykorzystuje z kolei wszystkie możliwe kanały komunikacyjne (od resztek słuchu przez znaki języka migowego po tekst i inne pomoce audiowizualne). Jak zauważa G. Gunia: „Zwolennicy totalnej komunikacji uważają, że jest ona naturalnym uzupełnieniem porozumiewania się słuchowo-werbalnego i ułatwia stawianie się dziecku stawianie się aktywnym podmiotem w kontaktach interpersonalnych nie tylko z rodzicami, ale również z innymi osobami” [Gunia 2006: 193].

W pracy logopedycznej stosuje się usprawniające ćwiczenia oddechowe, ćwiczenia usprawniające motorykę narządów artykulacyjnych, ćwiczenia fonacyjne i artykulacyjne, ćwiczenia słuchowe, logorytmiczne i ćwiczenia w odczytywaniu mowy z ust.

Podstawowe mity, które warto obalać:

Jeżeli dziecko nauczy się mówić to będzie „jak słyszący”.

Dziecko może nauczyć się mówić i ta umiejętność znacznie ułatwia mu funkcjonowanie wśród ludzi słyszących. Ale zdobycie tej umiejętności nie oznacza wcale, że dziecko będzie słyszeć „jak słyszący”. Warto o tym pamiętać.

Język migowy wpływa negatywnie na rozwój mowy werbalnej.

Nie ma takiego bezpośredniego związku. Jest to kwestia motywacji do nauki języka. Przystwojenie języka migowego wymaga od dzieci głuchych o wiele mniej wysiłku niż przyswajanie mowy, stąd może powstać wrażenie, że skoro dzieci zaczynają przyswajać język migowy to ich motywacja do nauki mowy słabnie. Ale jest to sytuacja przejściowa. Znajomość języka migowego może bowiem pozytywnie wpłynąć na proces nauki mowy. Posiadając dostęp do języka a co za tym idzie możliwość skomunikowania się z dzieckiem można mu przedstawić argumenty na rzecz nauki mówienia a ono samo może te treści zweryfikować w rozmowie z kolegami i innymi dorosłymi głuchymi.

ZASOBY POTZREBNE DO WPROWADZENIA ZMIANY

Zasoby zidentyfikowane:

- literatura z zakresu surdopedagogiki

Pozostałe zasoby:

- zidentyfikowanie instytucji odpowiedzialnej za opracowanie informatora
- powołanie zespołu specjalistów ds. opracowania informatora

DZIAŁANIE B7

OPRACOWANIE PROGRAMÓW NAUCZANIA JĘZYKA POLSKIEGO JAKO OBCEGO DLA UCZNIÓW GŁUCHYCH

CEL WPROWADZENIA ZMIANY

Podniesienie efektywności nauczania języka polskiego dzieci głuchych.

STAN OBECNY

Praca dr Justyny Kowal dotyczyła programu szkolenia języka polskiego jako języka obcego dla osób dorosłych.

Do opracowania pozostaje jednak program dla dzieci.

Dla przykładu na etapie edukacji wczesnoszkolnej (I-III) podstawa programowa przewiduje następujące wymagania szczegółowe w zakresie edukacji polonistycznej:

Uczeń:

1) korzysta z informacji:

- a) uważnie słucha wypowiedzi i korzysta z przekazywanych informacji,
- b) rozumie sens kodowania oraz dekodowania informacji; odczytuje uproszczone rysunki, piktogramy, znaki informacyjne, zna wszystkie litery alfabetu; czyta i rozumie teksty przeznaczone dla dzieci i wyciąga z nich wnioski,
- c) wyszukuje w tekście potrzebne informacje i w miarę możliwości korzysta ze słowników i encyklopedii przeznaczonych dla dzieci,
- d) zna formy użytkowe: życzenia, zaproszenie, zawiadomienie, list, notatka do kroniki; potrafi z nich korzystać;

2) analizuje i interpretuje teksty kultury:

- a) przejawia wrażliwość estetyczną, rozszerza zasób słownictwa poprzez kontakt z dziełami literackimi,
- b) w tekście literackim zaznacza wybrane fragmenty, określa czas i miejsce akcji, wskazuje głównych bohaterów,
- c) czyta teksty i recytuje wiersze, z uwzględnieniem interpunkcji i intonacji,
- d) ma potrzebę kontaktu z literaturą i sztuką dla dzieci, czyta wybrane przez siebie i wskazane przez nauczyciela książki, wypowiada się na ich temat;

3) tworzy wypowiedzi:

- a) w formie ustnej i pisemnej: kilkudzaniową wypowiedź, krótkie opowiadanie, krótki opis, list prywatny, życzenia, zaproszenie,
- b) dobiera właściwe formy komunikowania się w różnych sytuacjach społecznych,

- c) uczestniczy w rozmowach, także inspirowanych literaturą: zadaje pytania, udziela odpowiedzi, prezentuje własne zdanie i formułuje wnioski; poszerza zakres słownictwa i struktur składniowych,
  - d) dba o kulturę wypowiedzania się; poprawnie artykułuje głoski, akcentuje wyrazy, stosuje pauzy i właściwą intonację w zdaniu oznajmującym, pytającym i rozkazującym; stosuje formuły grzecznościowe,
  - e) rozumie pojęcia: wyraz, głoska, litera, sylaba, zdanie; dostrzega różnicę między literą i głoską; dzieli wyrazy na sylaby; oddziela wyrazy w zdaniu, zdania w tekście,
  - f) pisze czytelnie i estetycznie (przestrzega zasad kaligrafii), dba o poprawność gramatyczną, ortograficzną oraz interpunkcyjną,
  - g) przepisuje teksty, pisze z pamięci i ze słuchu;
- 4) wypowiada się w małych formach teatralnych:
- a) uczestniczy w zabawie teatralnej, ilustruje mimiką, gestem, ruchem zachowania bohatera literackiego lub wymyślonego,
  - b) rozumie umowne znaczenie rekwizytu i umie posłużyć się nim w odgrywanej scenie”

Dla porównania cele kształcenia w programie nauczania języka norweskiego dla dzieci głuchych po 2 roku są następujące:

teksty oralne

Uczeń potrafi:

- słuchać, bawić się, eksperymentować z dźwiękiem, rytmem, dźwiękami języka mówionego, słowami i jednostkami niosącymi znaczenie
- badać własne słuchanie i percepcję dźwięku
- rozpoznawać, słuchać i wypowiadać własne imię i imiona innych
- rozpoznawać, słuchać, rozróżniać i łączyć dźwięki języka mówionego z ruchami ust, literami i alfabetem manualnym
- rozpoznawać, słuchać, rozróżniać i nazywać liczby w języku norweskim
- pozdrawiać ludzi, zadawać pytania i odpowiadać na proste pytania
- czytać z ruchu ust i nazywać podstawowe pojęcia życia codziennego w języku norweskim i norweskim języku migowym
- słuchać i odpowiadać w rozmowie i podczas prezentacji w języku norweskim i norweskim języku migowym
- dawać proste wiadomości i opowiadać innym, w języku norweskim i norweskim języku migowym, na temat własnych doświadczeń

Teksty pisane

Uczeń potrafi:

- pisać litery i eksperymentować ze słowami za pomocą pisma odręcznego i z użyciem klawiatury
- czytać i rozumieć proste teksty
- wykorzystywać proste strategie czytania po to, żeby wspomagać rozumienie
- rozumieć i pisać proste słowa, frazy i tworzyć proste teksty

- korzystać z edytora tekstów i innych pomocy technicznych do tworzenia tekstów
- znajdować w bibliotece dla własnych potrzeb zarówno książki beletrystyczne jak i książki oparte na faktach

Teksty złożone

Uczeń potrafi:

- wyrażać własne doświadczenia poprzez teksty zbudowane ze słów, rysunków, zdjęć, norweskiego języka migowego, scenek, rytmu i ruchów
- wyrażać się poprzez rysunek, pismo i norweski język migowy w połączeniu z czytaniem

Język i kultura

Uczeń potrafi:

- wyjaśnić dlaczego język norweski i norweski język migowy są różnymi językami i w jaki sposób używa ich się w różnych sytuacjach
- rozpoznawać i pokazać w jaki sposób negacje, orzekanie i pytanie różnią się w języku norweskim i norweskim języku migowym
- omawiać szczegółowo treść znanych bajek

ZASOBY POTRZEBNE DO WPROWADZENIA ZMIANY

Zasoby zidentyfikowane:

- programy nauczania języka polskiego jako obcego dla dorosłych głuchych

Pozostałe zasoby:

- zidentyfikowanie instytucji odpowiedzialnej za przygotowanie programu
- powołanie zespołu specjalistów ds. przygotowania programu

DZIAŁANIE B8

OPRACOWANIE PROGRAMÓW JĘZYKA MIGOWEGO DLA UCZNIÓW GŁUCHYCH

CEL WPROWADZENIA ZMIANY

Zwiększanie kompetencji uczniów głuchych w języku migowym.

STAN OBECNY

Nauczanie języka migowego jest możliwe na podstawie rozporządzenia MEN z 29 grudnia 2014r. zmieniającego rozporządzenie w sprawie ramowych planów nauczania w szkołach publicznych. Zgodnie z tą nowelizacją §3 ust. 1 rozporządzenia MEN z dnia 7 lutego 2012 r. w sprawie ramowych planów nauczania w szkołach publicznych otrzymuje brzmienie:

§ 3. 1. Organ prowadzący szkołę, na wniosek dyrektora szkoły, może przyznać nie więcej niż 3 godziny tygodniowo dla każdego oddziału (grupy międzyoddziałowej lub grupy międzyklasowej) w danym roku szkolnym, a w przypadku szkół w zakładach poprawczych i schroniskach dla nieletnich – od 6 do 12 godzin, na:

1) okresowe lub roczne zwiększenie liczby godzin wybranych obowiązkowych zajęć edukacyjnych;

2) realizację następujących dodatkowych zajęć edukacyjnych rozwijających zainteresowania i uzdolnienia uczniów:

a) zajęć z języka obcego nowożytnego innego niż język obcy nowożytny nauczany obowiązkowo w szkole,

b) zajęć edukacyjnych, dla których nie została ustalona podstawa programowa, lecz program nauczania tych zajęć został włączony do szkolnego zestawu programów nauczania;

3) naukę języka migowego.

Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 26 lipca 2015 r. w sprawie warunków organizowania kształcenia, wychowania i opieki dla dzieci i młodzieży niepełnosprawnych, niedostosowanych społecznie i zagrożonych niedostosowaniem społecznym (Dz.U. 2015 poz. 1113) w § 6, w którym mowa o indywidualnym programie edukacyjno-terapeutycznym czytamy:

2. W ramach zajęć rewalidacyjnych w programie należy uwzględnić w szczególności:

- 1) naukę orientacji przestrzennej i poruszania się oraz naukę systemu Braille'a lub innych alternatywnych metod komunikacji – w przypadku dziecka lub ucznia niewidomego;*
- 2) naukę języka migowego lub innych alternatywnych metod komunikacji – w przypadku dziecka lub ucznia niesłyszącego lub z afazją;*
- 3) zajęcia rozwijające umiejętności społeczne, w tym umiejętności komunikacyjne – w przypadku dziecka lub ucznia z autyzmem, w tym z zespołem Aspergera.*

Mimo formalnych możliwości nauczania języka migowego nie sformułowano jak dotąd jednolitych wymagań dotyczących programów nauczania języka migowego.

ZASOBY POTRZEBNE DO WPROWADZENIA ZMIANY

Zasoby zidentyfikowane:

- dotychczasowe doświadczenia w prowadzeniu nauki języka migowego

Pozostałe zasoby:

- zidentyfikowanie instytucji odpowiedzialnej za przygotowanie programu
- powołanie zespołu specjalistów ds. przygotowania programu

DZIAŁANIE B9

ORGANIZACJA PROGRAMU NAUKI POLSKIEGO JĘZYKA MIGOWEGO DLA NAUCZYCIELI DZIECI GŁUCHYCH

CEL WPROWADZENIA ZMIANY

Zwiększenie kompetencji nauczycieli w posługiwaniu się PJM

STAN OBECNY

Migowa forma komunikacji w postaci systemu językowo-migowego pojawiła się w polskim systemie edukacji dzieci głuchych w połowie lat 80-ych. W kursach organizowanych początkowo przez Centralny Ośrodek Doskonalenia Nauczycieli a następnie Polski Związek Głuchych udział wzięło około 1200 nauczycieli. Do tego czasu w polskiej surdopedagogice dominowało czysto oralne podejście do edukacji dzieci głuchych. Od tamtego czasu jedynym przedsięwzięciem na taką skalę, którego celem było zwiększenie kompetencji nauczycieli ze szkół specjalnych dla uczniów niesłyszących w polskim języku migowym, były kursy polskiego języka migowego w ramach projektów systemowych 4 kroki. Wsparcie osób niesłyszących na rynku pracy I i II. W pierwszej edycji projektu w kursach wzięło udział 307 osób a w drugiej 562 osoby. Kursy te były prowadzone w oparciu o program przygotowany przez głuchych lektorów PJM. Program obejmował 180 godzin nauki.

Na podstawie powyższych informacji można sformułować kilka uwag. Po pierwsze w przeważającej części nauczyciele w szkołach specjalnych dla osób niesłyszących i słabosłyszących posługują się systemem językowo-migowym, nie zaś polskim językiem migowym. Ponieważ wiedza części przynajmniej nauczycieli na temat komunikacji migowej może ograniczać się do wiedzy dotyczącej systemu językowo-migowego należy przyjąć, że na chwilę obecną w systemie edukacji osób głuchych nie ma wystarczającej liczby nauczycieli posiadających kompetencje w zakresie polskiego języka migowego do tego, żeby możliwe było na szeroką skalę wprowadzenie edukacji dwujęzycznej dzieci głuchych.

Dodatkowo należy zauważyć, że zarówno nauczyciele jak i inni pracownicy oświaty zajmujący się dziećmi niesłyszącymi mają możliwość we własnym zakresie, korzystając z dofinansowań PFRON rozwijać swoje umiejętności w zakresie polskiego języka migowego. Żadna jednak placówka/instytucja oferująca kursy PJM nie posiada oferty przygotowanej właśnie z myślą o potrzebach nauczycieli.

ZASOBY POTRZEBNE DO WPROWADZENIA ZMIANY

Zasoby zidentyfikowane:

- doświadczenia PZG O/Łódź w prowadzeniu kursów PJM dla nauczycieli w ramach projektów systemowych 4 KROKI. Wsparcie osób niesłyszących na rynku pracy I i II
- możliwość finansowania kursów dla nauczycieli i innych pracowników oświaty ze środków PFRON

Pozostałe zasoby:

- zidentyfikowane potrzeby nauczycieli i innych pracowników oświaty w zakresie kursów PJM
- świadomość nauczycieli dotycząca korzyści płynących z wysokich kompetencji w PJM dla procesu nauczania
- oferta kursów PJM skierowana do nauczycieli i pracowników oświaty

DZIAŁANIE B10

OPRACOWANIE METODYKI NAUCZANIA JĘZYKA POLSKIEGO JAKO L2 DLA DZIECI GŁUCHYCH

CEL WPROWADZENIA ZMIANY

Zwiększenie efektywności nauczania języka polskiego wśród dzieci głuchych.

STAN OBECNY

Język polski nie jest nauczany jako język obcy. Uczniowie niesłyszący realizują taką samą podstawę programową jak uczniowie słyszący. W realizacji podstawy programowej nacisk jest położony na dostosowanie metod pracy do specjalnych potrzeb edukacyjnych uczniów. W publikacji opracowanej przez Ministerstwo Edukacji Narodowej zatytułowanej „Podniesienie efektywności kształcenia uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi. Materiały dla nauczycieli” dr Agnieszka Dłużniewska w części „Model pracy z uczniem niesłyszącym lub słabosłyszącym” wielokrotnie zwraca uwagę na to, że specjalne potrzeby edukacyjne omawianej przez nią grupy uczniów wynikają z trudności w opanowaniu systemu językowego (tj. języka polskiego). W związku z tym w realizacji podstawy programowej dotyczącej zarówno przedmiotów humanistycznych jak i matematyczno-przyrodniczych zaleca się m. in. następujące sposoby postępowania:

- stałe wzbogacanie zasobu leksykalnego uczniów
- doskonalenie umiejętności budowania zdań z wykorzystaniem reguł gramatycznych
- doskonalenie posługiwania się systemem językowym w różnych sytuacjach komunikacyjnych
- doskonalenie umiejętności budowania wypowiedzi pisemnych
- wspomaganie ucznia w odczytywaniu treści alegorycznych, metaforycznych, abstrakcyjnych
- wspomaganie ucznia w dokonywaniu operacji myślowych dotyczących prawidłowości przyczynowo-skutkowych
- wspomaganie uczniów w dokonywaniu analizy i interpretacji tekstu literackiego.

Należy dodać, że na etapie wychowania przedszkolnego zaleca się realizację wczesnej nauki czytania.

Analiza przytoczonych tu zaleceń prowadzi do wniosku, że dostosowanie metod pracy do specjalnych potrzeb edukacyjnych uczniów niesłyszących i słabosłyszących w gruncie

rzeczy polega na nieustannym rozwijaniu ich kompetencji językowych w zakresie języka polskiego. Sytuacja ta przypomina sytuację nauczania języka obcego, gdzie rozwijanie kompetencji językowych dokonuje się nieustannie we wszystkich obszarach wiedzy. Mimo tego wyraźnego podobieństwa istnieje także wyraźna różnica między tymi dwiema sytuacjami edukacyjnymi. Dotyczy ona znajomości (jak w przypadku nauczania języków obcych) lub jej całkowitego braku (jak w przypadku modelu nauczania językowego osób niesłyszących) języka pierwszego, rodzimego. W związku z tym opracowanie metodyki nauczania języka polskiego jako obcego w przypadku uczniów głuchych wymagać będzie przyjęcia założeń dotyczących tego jaki język zostanie uznany za język pierwszy dziecka głuchego lub tego czy metody glottodydaktyczne są skuteczne także w nauczaniu języka pierwszego.

ZASOBY POTRZEBNE DO WPROWADZENIA ZMIANY

Zasoby zidentyfikowane:

- opracowania dotyczące nauczania języka polskiego jako obcego (np. Seretny, Lipińska 2005)
- badania dotyczące nauczania głuchych języka polskiego jako obcego (Kowal 2011)
- projekt PZG/Łódź dotyczący opracowania programu nauczania głuchych języka polskiego jako obcego

Pozostałe zasoby:

- badania dotyczące skuteczności metod glottodydaktycznych w nauczaniu języka polskiego jako pierwszego

DZIAŁANIE B11

OPRACOWANIE SYSTEMU EGZAMINÓW POTWIERDZAJĄCYCH ZNAJOMOŚĆ POLSKIEGO JĘZYKA MIGOWEGO

CEL WPROWADZENIA ZMIANY

Standaryzacja procesu zdobywania kwalifikacji w zakresie znajomości polskiego języka migowego

STAN OBECNY

Przez wiele lat certyfikacją znajomości systemu językowo-migowego zajmował się Zarząd Główny Polskiego Związku Głuchych. Według starych procedur certyfikacyjnych (obowiązujących przez 4.03.2014r.) można było zdobyć następujące certyfikaty:

N - certyfikat kompetencji tłumacza języka migowego, potwierdzający znajomość języka migowego przez osoby głuche i słabosłyszące;

T1 - certyfikat kompetencji tłumacza języka migowego w zakresie systemu językowo-migowego, potwierdzający znajomość systemu językowo-migowego na poziomie podstawowym;

T2 - certyfikat kompetencji tłumacza języka migowego w zakresie systemu językowo-migowego, potwierdzający znajomość systemu językowo-migowego na poziomie zaawansowanym.

Nowe procedury przewidują następujące certyfikaty:

N - certyfikat kompetencji tłumacza języka migowego, potwierdzający umiejętność komunikowania się z osobami z uszkodzonym słuchem oraz tłumaczenia w języku migowym z uwzględnieniem ograniczeń wynikających z uszkodzenia słuchu;

T1 - certyfikat kompetencji tłumacza języka migowego, potwierdzający umiejętność komunikowania się z osobami z uszkodzonym słuchem oraz tłumaczenia w języku migowym na poziomie podstawowym;

T2 - certyfikat kompetencji tłumacza języka migowego, potwierdzający umiejętność komunikowania się z osobami z uszkodzonym słuchem oraz tłumaczenia w języku migowym na poziomie biegłym.

Należy zwrócić uwagę na to, że przedstawione powyżej certyfikaty dotyczą umiejętności tłumaczeniowych. Brakuje zatem procedur, które dotyczyłyby potwierdzania znajomości polskiego języka migowego. Umiejętności tłumaczeniowe to specjalny rodzaj umiejętności, który w sposób oczywisty zakłada posiadanie kompetencji w dwóch językach, których dotyczy tłumaczenie. Ale nie każda osoba posiadająca znajomość danego języka musi posiadać także predyspozycje i umiejętności wymagane od tłumaczy. Szczególnie zaś w obszarze edukacji, uzyskiwanie potwierdzenia znajomości polskiego języka migowego przez nauczycieli nie musi i nie powinna z konieczności dotyczyć kompetencji tłumaczeniowych a raczej umiejętności związanych z wyjaśnianiem, parafrazowaniem, opowiadaniem treści w polskim języku migowym jak również z umiejętnościami odbioru komunikatów nadawanych przez dzieci. Dodatkowo w przypadku nauczycieli szczególnie ważna jest świadomość metajęzykowa, która w podejściu dwujęzycznym odgrywa zasadniczą rolę. Nauczyciel powinien być w stanie wskazać i wyjaśnić różnice między dwoma językami, zwłaszcza zaś w tym obszarze leksykalnym i gramatycznym, który dotyczy nauczanego przez niego przedmiotu.

Obecnie w Polsce istnieje duża liczba instytucji szkoleniowych zajmujących się prowadzeniem kursów języka migowego. Nie istnieje jednak żadna procedura, która gwarantowałaby, że przedmiotem kształcenia w tych instytucjach jest polski język migowy a uczestnicy kursu po jego ukończeniu (otrzymaniu stosowanego zaświadczenia) dysponują znajomością polskiego języka migowego na jednym z poziomów według klasyfikacji Rady Europy tj. A1 – początkujący, A2 – niższy średnio-zaawansowany, B1 – średnio-zaawansowany, B2 – wyższy średnio-zaawansowany, C1 – zaawansowany, C2 – profesjonalny.

Opracowanie stosownych programów nauczania oraz zapewnienie procedur gwarantujących, że instytucje szkoleniowe wydają certyfikaty znajomości języka migowego zgodnie z klasyfikacją Rady Europy umożliwi w dalszej kolejności sformułowanie odpowiednich wymogów znajomości języka migowego w stosunku do nauczycieli i specjalistów pracujących z dziećmi głuchymi w modelu edukacji dwujęzycznej.

ZASOBY NIEZBĘDNE DO WPROWADZENIA ZMIANY

Zasoby zidentyfikowane:

- system certyfikacji znajomości języka polskiego jako obcego
- opis gramatyczny polskiego języka migowego
- studia podyplomowe w zakresie polskiego języka migowego
- specjaliści zajmujący się lingwistyką migową

Pozostałe zasoby:

- wyznaczenie instytucji odpowiedzialnej za przygotowanie procedur certyfikacji znajomości polskiego języka migowego
- szczegółowe sformułowanie wymagań dla poszczególnych poziomów (od A1 do C2) znajomości polskiego języka migowego
- stworzenie wytycznych dla instytucji prowadzących szkolenia w zakresie polskiego języka migowego

CZĘŚĆ C

HARMONOGRAM REALIZACJI DZIAŁAŃ

DZIAŁANIE	MINIMALNY CZAS POTRZEBNY NA REALIZACJĘ DZIAŁANIA	STATUS DZIAŁANIA (PODSTAWOWY/UZUPEŁNIAJĄCY)
A1. Nadanie językowi migowemu statusu języka, którym posługuje się część obywateli polski	ROK	UZUPEŁNIAJĄCY
A2. Wprowadzenie terminu <i>edukacja dwujęzyczna z językiem migowym</i> w odniesieniu do osób niesłyszących do przepisów prawa oświatowego	ROK	UZUPEŁNIAJĄCY
A3. Wprowadzenie w systemie opieki zdrowotnej (lub w systemie edukacji) usług asystenta rodziny dziecka głuchego.	TRZY LATA	PODSTAWOWY
A4. Stworzenie podstawy programowej dla kształcenia dwujęzycznego dzieci głuchych	DWA LATA	PODSTAWOWY
A5. Sprawdzanie kompetencji językowych dziecka głuchego w języku polskim i w języku migowym w procedurze orzekania o potrzebie kształcenia specjalnego	DWA LATA	PODSTAWOWY
B1. Realizacja stałych programów profilaktyki zdrowia psychicznego rodziny dziecka głuchego	ROK (OKRES PRZYGOTOWANIA PROGRAMU)	UZUPEŁNIAJĄCY

<p>B2. Utworzenie sieci wsparcia i współpracy oraz realizacja programów zwiększających kwalifikacje oraz programów wymiany doświadczeń dla poradni psychologiczno-pedagogicznych w zakresie działań dla osób głuchych i ich rodzin</p>	<p>PÓŁ ROKU</p>	<p>UZUPEŁNIAJĄCY</p>
<p>B3. Opracowanie programu kursów poświęconych antropologicznym aspektom głuchoty dla nauczycieli i innych specjalistów pracujących z dziećmi głuchymi</p>	<p>PÓŁ ROKU</p>	<p>UZUPEŁNIAJĄCY</p>
<p>B4. Opracowanie standardów wiedzy i umiejętności dla nauczycieli pracujących z dziećmi niesłyszącymi</p>	<p>ROK</p>	<p>UZUPEŁNIAJĄCY</p>
<p>B5. Opracowanie podręcznika do nauki czytania dla dzieci głuchych opartego o ich doświadczenia jako dziecka głuchego</p>	<p>DWA LATA</p>	<p>PODSTAWOWY</p>
<p>B6. Stworzenie informatorów dla rodziców wyjaśniających istotę wychowania dwujęzycznego dziecka głuchego</p>	<p>ROK</p>	<p>PODSTAWOWY</p>

B7. Opracowanie programów nauczania języka polskiego jako obcego dla uczniów głuchych	DWA LATA (PLUS OKRES EWALUACJI – W ZALEŻNOŚCI OD ETAPU NAUCZANIA, DLA KTÓREGO PROGRAM ZOSTAŁ OPRACOWANY)	PODSTAWOWY
B8. Opracowanie programów języka migowego dla uczniów głuchych	DWA LATA (PLUS OKRES EWALUACJI – W ZALEŻNOŚCI OD ETAPU NAUCZANIA, DLA KTÓREGO PROGRAM ZOSTAŁ OPRACOWANY)	PODSTAWOWY
B9. Organizacja programu nauki polskiego języka migowego dla nauczycieli dzieci głuchych	5 LAT	PODSTAWOWY
B10. Opracowanie metodyki nauczania języka polskiego jako L2 dla dzieci głuchych	MINIMUM 3 LATA (NAUCZANIE POCZĄTKOWE) + 3 LATA (4-6 KLASY SZKOŁY PODSTAWOWEJ) + 3 LATA (GIMNAZJUM)	PODSTAWOWY
B11. Opracowanie systemu egzaminów z polskiego języka migowego	3 LATA	UZUPEŁNIAJĄCY

KOMENTARZ

W zaproponowanym harmonogramie wyróżnione zostały dwa typy działań: podstawowe i uzupełniające. Działania podstawowe muszą zostać przeprowadzone w pierwszej kolejności ponieważ to ich realizacja przesądzi o efektach kształcenia dwujęzycznego. Należy zwrócić uwagę, że zaproponowana perspektywa czasowa to około 10 lat na proces eksperymentów i opracowywania metodyki nauczania obu języków. Dodatkowo należy doliczyć okres około 5 lat na przygotowanie językowe kadry pedagogicznej. Status działania „UZUPEŁNIAJĄCY” oznacza, że od wprowadzenia tego działania nie zależy bezpośrednio wprowadzenie modelu edukacji dwujęzycznej ale działanie to ma znaczący wpływ na jakość pracy w obrębie tego modelu.